

KAPTUR (73) *sb m*

kaptur (72), **kaptor** (1) *Murm.*

a jasne (w tym 1 r. błędne znakowanie); tekst nie oznacza ó.

sg N kaptur (13). ◇ G kaptura (8), kapturu (1); -a : -u RejZwierc (1 : 1). ◇ D kapturowi (1). ◇ A kaptur (21). ◇ I kapturem (5); -em (1), -(e)m (4). ◇ L kapturze (5). ◇ pl N kaptury (2). ◇ A kaptury (11). ◇ I kaptury (2), kapturmi (1); -y SkarKazSej; -y : -mi OrzRozm (1 : 1). ◇ L kapturach WysKaz (2), kapturz(e)ch (1) BielKron.

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XIX w.

1. *Obszerne nakrycie głowy przed deszczem, wiatrem i chłodem, często połączone z dłuższą lub krótszą peleryną; cuculio Mącz, Calep, Cn; capitium (a. caputium) Murm, Mymer¹, Cn; bardiacus (cucullus), cucullium, cuculliunculus, cucullus, cucutium, pescium Cn (47) : Capitium. eyn kugel. Káptor. Murm 153; Mymer¹ 31v; RejRozpr H4v; LibMal 1544/78, 1547/137v; Ten fukniey á ten bothow/ á trzeći kápturá/ Nápyera fie RejWiz 92, 82; WyprKr 100v, 101; Goski 15; W ten čás Polacy nošili włofy długo/ w czepczoch chodzili/ w kápturzech BielKron 397v, 85v; Mącz 70c, 273d; SienLek 43v; BielSat D3v; RejZwierc 237; BielRozm 29; Calep 274b; Bo áni zwyczaj tego niešie/ áby ludzie zacni iálmuzny ná vbogie prošić chćieli/ áni dáleko mniefy žeby dla tego w iákich kápturách chodzili. WysKaz 42, 42.*

W charakterystycznych połączeniach: kaptur czarny; kaptur wdziac, wlożyć; w kaptur(y) poubierac się, ubrany; w kapturze chodzic (5).

Zwroty: peryfr. »drzec kaptury« = bic się (1): Ale gdy vřrzála kury/ Oni šobie drą káptury BierEz I.

[peryfr. »wstrząsnac [komu] kaptura« = miec stosunek pćiowy: A ona boiac fie šmierci/ špała šnim/ a wřtrząlnawřzy iey kápturá šzedł precz. HistPonc I2v.]

Przen: Przymówka, obmowa, potwarz, posądzienie, zarzut (14) : Lecz rádżec dierz fie cnoty by piyány muru/ Niechceřli miec z nietrefnych przymowek kápturu. RejZwierc 29v, 223; CzechRozm 125v.

W połączeniach szeregowych (2): Inřze tákie y owákiefy przymowki/ řzacunki/ řřczyřki/ drapánia/ przezwiřká/ káptury/ ktorych pełne ieft Wędźidło [...] puřczám imo řię CzechEp 71, 94.

Zwroty: »kaptur [na kogo] kłaśc« = pomawiac o coř [řzyk zmienny] (2): Iuř Káptur Aryánřki Brát twoy ná cief kładřie Prot Cv; CzechRozm A5.

»[kogo] kapturem nakryc« = przypisac coř (1): y to teř iř on řwym włáfnym nas kápturem/ ktory nam nie řłuży/ nákryc chce CzechEp 215.

»[kogo] w kaptur oblec« = posądzic o coř (1): obrocił řię zaráz ku ofobie moiefy/ y ku bráćiefy mey: chcąc mieř w ten káptur oblec o kthorym mniefy/ žeby iy ział z Papieřá řwego CzechEp 337.

»kaptur [na kogo] wewłoczyc« = posądzic o coř (2): A nie moře ieden ná drugiefy⁹⁰ kápturá dla rořney wiáry wewłoczyc. CzechEp 13, 56.

»wlożyć kaptur [na kogo]« = postawic zarzut (1): wlořmy iuř ten káptur/ w imię Boře/ zá otwárciefm nam drogi do tego przez X. K. ná řámeřo Papieřá. CzechEp 408.

»kaptur [z kogo] zejmować« = *oczyszczać z zarzutów* (2): y to wyftawiając ná iálnią/ iż X. K. nie k rzeczy to czyni/ że vpráwiedliwiájąc Papieżá Rzymfkie⁸⁰/ y káptur Antychriftowfki: z niego zymuiąc/ ná nas iy wewleć vsíluie. *CzechEp* 11v, 383.

a. *O stroju żałobnym* (3) : A ten fie vbrał w káptur/ y chodził w żałobie *RejZwierz* 34v.

Wyrażenie: »kaptur żałobny, pogrzebny« (1 : 1): Ták wnet wzyficy zrzuciwfzy káptury żałobne/ Przeważnie gotowáli vbioru ozdobne. *StryjWjaz* Bv; *KlonWor* 54.

b. *O stroju pasterskim; tegillum pastoris* Cn (1) :

Wyrażenie: »skorzany kaptur« (1): Diphthera, Páftirskie odzienie/ Skórzány káptur. *Mącz* 89c.

c. *O stroju błazeńskim* (3) : Ktory mogąc poki żyw nie vznác kłopotá/ Rozda wzytkę máiętność dzyeciom zá żywotá. A słuźnaby nań káptur iák ná błazná wzdzyano *HistLan* D4v.

Wyrażenie: »kaptur błazeński« (1): Vyrzą cepy y káptur błazeńfki z dzwonkami *HistLan* Fv.

Szereg: »kaptur, (i) cepy« [szyk 1 : 1] (2): Ná ftárfzą záfię dzyewkę káptur wdzyać kazáli/ A młódzey cepy w ręce dla tego podáli *HistLan* F3, Fv.

d. *O ubiorze zakonnym; caputium* Cn (4) : Snaćes nie czetł profta Swinio Co rzekł Tomás de Aquino [...] Iż tam zlie yčz bez Captura *RejKup* t3; Nofzą iákies tabliczki/ á gałki ná sźnurze/ A krzyżyki miewiaią drudzy ná kápturze. *RejWiz* 161; *PudlFr* 54 [2 r.].

2. *Konfederacja szlachecka (szczególnie w okresie bezkrólewia); sąd nadzwyczajny (tzw. kapturowy) powołany przez tę konfederację dla sądenia przestępstw kryminalnych; wyrok tego sądu, który, potwierdzony przez następnego króla, stawał się obowiązującym prawem (w XVI w. obyczaj ten wykorzystywano głównie dla rozgrywek religijnych); coitio, confoederatio, coniuratio, consensio, conspiratio, conspiratus* Cn (26) : nádanie y fkárby Kościelne rozbieracie/ kápturem Krolowi groźicie *OrzRozm* Cv, C3, Ev *marg*; A gdy to ták ieft/ czemużbyfmy kápturowi/ ná inftygowanie I.M.X.K. podlec mieli? *CzechEp* 12; Dla wiary niesłuźnie X.K. ná káptur woła. *CzechEp* 12 *marg*, 11 [3 r.], 12, 15, 44, 173; *ActReg* 19; *SarnStat* 1183.

W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy miejscowej (2): Káptur Krákwfki 1572. który fie zgadza z ftárym w Rádomfku 1382. vczynionym, y z Wárfzáfkwim Generálnym 1573. których obá w Metryce Státutowéy znaydziefz. *SarnStat* 5, 1182.

W połączeniu szeregowym (1): Skąd y one Káptury y Przywileie/ y Confoederácię ftárfzých náfzych przeciw Kácerzom vrofły. *WujJud* 16v.

W charakterystycznych połączeniach: *kaptur krakowski, srogi, stary, wołyński; kaptur czynić* (2), *działać, utwierdzić; kaptura [na kogo] wołać; na kaptur wołać* (5); *kapturowi podlec; kapturem bronić* (2), *grozić* (2).

Zestawienie: »kaptur jeneralny« (1): *SarnStat* 5 *cf* *W połączeniu z przymiotnikiem*.

Szeregi: »kaptur i konfederacja« [szyk 1 : 1] (2): przeciw nieprzyiaćiom Kościoła tego Confoederácie rozmáite y Káptury íobie dźiałáli *WujJud* A3; *SkarKazSej* 665b. [*Ponadto w połączeniu szeregowym* 1 r.].

»prywilej i (a) kaptur« (5): Krol Prywileymi/ á przodkowie náfzy Kápturmi/ ná wieczne czáfy kácerftwu onemu zábiegáli. *OrzRozm* G, F4v, G [2 r.]; áby Król brónił Ołtarzá przeciwko

Kácérzóm/ Iágiełłowym Prywileiem/ y Przodków náfzych Kápturem írogim. *OrzQuin* E2v. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*].

»spisek i kaptur« (1): ípifki y káptury czyniąc przeciwko każdemu Prawu póspolitemu niepośłufznemu *OrzRozm* Ev.

W przen (1) : przeciwko ktorey wierze káptury wízyte nam zośtáwili po sobie przodkowie náfzy mili. *OrzRozm* M4v.

Synonimy: 1. kapica; 2. konfederacja.

MM